



DR. FRANTIŠEK TOMÁŠEK

PRVNÍ ZÁKLAD VÝCHOVY

VELEHRAD, NAKLADATELSTVÍ DOBRÉ KNIHY

OLOMOUČ 1947

DR. FRANTIŠEK TOMÁŠEK

PRVNÍ ZÁKLAD VÝCHOVY

*Náboženská výchova dítěte ve věku
předškolním*

OLOMOUC 1947

NIHIL OBSTAT

Censor ex officio: Dr. Josef Matocha

Nr. 20330

IMPRIMATUR

Olomucii die 30. XII. 1942

Dr. Udalricus Karlík,

Vicarius generalis

Vytiskla Národní správa knihtiskárny V. Kullil, Olomouc.

Dítě přichází na svět a neví ničeho o 'svých rodičích a sourozencích. Teprve až se přiměřeně vyvine a začíná chápat, poznává matku, otce, sourozence a jejich laskavou péči. Podobně je tomu i ve směru náboženském. Dítě, ač je pokřtěno, ničeho neví o Otci nebeském, který je přijal křtem svatým za své, ničeho neví o jeho péči a o velkém dědictví, které mu připravil v nebesích. Až se dítě poněkud duševně probouzí a začne chápat, rodiče je učí poznávati Otce nebeského, jeho dobrotivou péči a lásku, probouzejí v něm náboženské představy a city, vedou jeho vůli k Bohu. Kdyby to rodiče zanedbali, pak mohou způsobit škodu nenahraditelnou.

Náboženská výchova dítěte je „právem a nejdůležitější povinností rodičů“, praví církevní zákoník. (Kán. 1372, par. 2). Nejkritičtější období náboženské výchovy dítěte je právě první sedmiletí jeho věku, kdy se kladou základy. Tuto odpovědnou práci koná zejména matka, neboť je téměř stále s dítětem. Avšak i otec je vázán touto povinností. Pro své zaměstnání je ovšem často mimo domov a nemá tolik možností častějších výchovných zásahů. Ale právě proto, poněvadž není stále doma, může mít jeho osobní příklad vliv nemalý, zvláště na děti dorůstající. Této vaší společné, odpovědné práci výchovné, tomuto kladení základů pro šťastnou budoucnost vašich drahých dětí, chce sloužit toto dílko.

I. NÁBOŽENSTVÍ MÁ ZÁKLADNÍ VÝZNAM V LIDSKÉM ŽIVOTĚ A PROTO MUSÍ BÝTI TAKÉ ZÁKLADEM VÝCHOVY

Co je hlavním základem výchovy dítěte? Jen to, co má základní a rozhodující význam v lidském životě (jednotlivce i celku), co člověka nejvíce vyznamenává a odlišuje od ostatního světa, náboženství.

Náboženství se zakládá na poměru člověka k Bohu. Člověk poznává Boha jakožto svého Tvůrce a nejvyššího Pána. Je si vědom své naprosté závislosti na něm a povinnosti zcela se podrobovati jeho vůli. Náboženství je uznání pravd a plnění povinností, jež vyplývají z mravního vztahu člověka k Bohu. Náš rozum nalézá v Bohu uspokojení jako v nejvyšší Pravdě, naše vůle se přikloňuje k Bohu jako k nejvyššímu Dobru a náš cit se naplňuje Bohem jako nejvyšší Krásou.

Poměr člověka k Bohu zaujímá celou lidskou bytost. Má zabírat v člověku stejně jak jeho rozum, tak vůli a cit. Mýlí se proto ti, kteří odkazují náboženství jen do oblasti poznání rozumového, nebo jen do oblasti vůle a mravního života a nebo jen do oblasti pouhého citového prožívání.

Bytost člověka tvoří tělo a duše, která je rozumná a svobodná. Z toho vyplývá pravá vznešenost lidské osobnosti: má býti obrazem a po-

dobou Boží, jak tomu učí Písmo svaté, kde Bůh, Stvořitel člověka, praví: »Učiňme člověka k obrazu a podobě naší . . .« (Gen. 1, 26).

Obraz a podoba Boží v člověku je vlohou, která se má rozvinouti správnou výchovou. Výchova dítěte pro jakékoliv povolání a účely životní nesmí zanedbati rozhodujícího činitele v životě lidském, t. j. náboženství. Výchova náboženská a mravní musí tvořiti základ veškeré výchovy, poněvadž výchova má provésti božský program výchovný: »Učiňme člověka k obrazu a podobě Věčného«.

Úlohou rodičů je provedení tohoto programu: mají položit pevné základy k vývoji a rozvoji obrazu Božího v duši dítěte. Na zdaru této práce závisí štěstí celého jeho budoucího života. Náboženské uvědomění a mravní svědomí má tu rozhodující základní význam pro celý budoucí život.

V lidském životě rozhoduje náboženství, pokud uděluje veškerým projevům životním, práci a námaze v jakémkoliv povolání vyšší posvěcení. Náboženství dává a udržuje radostný a při tom jedině správný smysl života. Náboženství převádí pozemské a pomíjející hodnoty na hodnotu a zásluhu věčnou, nehynoucí. Náboženství a s ním těsně související mravní život pozvedá člověka k účasti na božském životě. Proto pozvedá náboženství člověka vysoko nade vše pomíjející a pouze lidské.

Náboženství je nejvýraznější rozlišovací znám-

kou mezi člověkem a zvířetem. Člověk náboženství má, zvíře nemá. Náboženství je prvním, nejdůležitějším a nejhlubším základem lidského štěstí vůbec. Je tu rozhodujícím činitelem.

Náboženství musí být proto i prvním a nejdůležitějším základem výchovy. Tento základ třeba položit co nejdříve, již v prvním sedmiletí života dítěte. Myslíme ovšem na náboženství pravé, Bohem zjevené, na nejčistší formu křesťanství, na katolictví.

II. TĚLESNÝ A DUŠEVNÍ VÝVIN DÍTĚTE VE VĚKU PŘEDŠKOLNÍM

1. Vývin tělesný

Tělesný vývin dítěte v době předškolní můžeme rozdělit na tři období: věk kojenecký, batolivý a vlastní věk předškolní neboli hravý.

1. Věk kojenecký je od narození do konce prvního roku. První tři měsíce jsou nejkritičtější v životě dítěte. Prvních šest měsíců má se dávat dítěti jen mateřské mléko, Bůh to již tak zařídil, aby mléčné žlázy matčiny tvořily mléko, které obsahuje takové výživné látky a vitaminy, jaké dítě právě potřebuje. Dítě má být kojeno každé tři hodiny, s přestávkami 1—2 kojení v noci. Někdy dítě pláče a chce pít ještě častěji. Rozumná matka v takovém případě nevy-

hová, neboť ví, že by mu poškodila zdraví a špatně by je tím vychovávala.

Úkolem tříhodinové přestávky v kojení je, aby dítě úplně vytrávilo, mělo před novým kojením žaludek úplně prázdný a nový obsah žaludku nekysal od starých zbytků. Takové kysání by mohlo způsobit velmi nebezpečné onemocnění kojence. Dítě pociťuje prázdnotu žaludku velmi nepříjemně a hlásí se o novou potravu velmi důrazně pláčem a křikem. Mladé maminky byly by ochotny ukojiti jeho hlad před určenou dobu, ale pořádek dříve stanovený třeba přesně dodržovat. Profesor fyziologie dr Vilém Preyer o tom píše: »Vede nás k tomu nejen hygienický příkaz, ale ještě více hledisko výchovné. Dítě má býti vedeno již v prvních dnech života k tomu, aby se naučilo svou vůli podřizovat vůli dospělých. Jinými slovy: již tímto prvním návykem vychováváme dítě k poslušnosti, této první ctnosti dětského věku.« (Uvádí dr J. V. Klíma, *Výchova dítěte*, Praha 1934, str. 12.) Tím je dítě vedeno nejen k první dětské ctnosti, k poslušnosti, ale k neméně důležité sebekázni, což je pro život tolik potřebné.

Kdyby matka z pohodlí kojit vůbec nechtěla a živila by své dítě jiným mlékem než lidským, pak by se velice prohřešovala na zdraví dítěte a ohrožovala by i jeho život. Jen tehdy by byla omluvena, kdyby pro chorobu kojit nemohla, avšak v takovém případě má se postarat o jinou zdravou kojnou nebo alespoň o lidské mléko.

Profesor MUDr. Otakar Teyschl o tom píše: »V každém případě, kdy kojení přerušujeme a kdy není za ně náhrady (kojná) budme si vědomi toho, že podnikáme odvážný krok, který možná rozhoduje o životě svěřeného dítěte.« (V knize »Létské choroby« I., Brno 1931, str. 37.)

Od šestého měsíce má dítě dostávat dále lidské mléko, avšak má být zároveň přikrmováno i jinou potravou, lehce stravitelnou. Jednostranná mléčná strava i po šestém měsíci by podporovala křivici. Po šestém měsíci nemá dítě dostávat více než $\frac{1}{2}$ litru mléka denně. Koncem prvního roku může jísti dítě všechno, co ostatní členové rodiny, musí to však být jen v malých dávkách a ve stavu rozmělněném.

2. Věk batolivý je od 2—3 let. Dítě se sice naučí chodit, ale valnou část svého bdělého stavu je na podlaze nebo na zemi. Tak přichází snadno do styku s nečistotou a s prachem a snadno se infikuje nějakou nákazou. Koncem druhého roku již hlásí svou tělesnou potřebu. Je to důležitá známka normálního vývoje duševního. Do tří let vyrůstají všechny mléčné zoubky.

3. Vlastní věk předškolní neboli hravý je od 4—5 let. V tomto období dítě rychle se vyvíjí tělesně i duševně. Potřebuje náležitou opatrnosti, neboť snadno bývá napadeno různými nakažlivými chorobami. Tělesně se pohybuje již zcela samostatně. Je však ještě nezkušené a proto dochází k četným úrazům, zvláště tehdy, když schází výchovný dozor.

2. Vývin duševní

1. V oblasti poznávací

a) Ve věku kojeneckém (během prvního roku) dítě jen vnímá, t. j. přijímá popudy, které vycházejí buď z vlastního těla nebo zvenčí. Dítě toho věku žije jen pro přítomný okamžik. Zajímá se o všechno, co mocně působí na jeho smysly barvou, pohybem, kontrasty. S živočišným pudem ukojuje své okamžité potřeby. Všechno bere do rukou a dává do úst. Pokud jde o řeč, dítě toho věku jen švitoří jednotlivé slabiky.

b) Ve věku batolivém (během 2. a 3. roku) se projevuje zájem o řeč. Teď slyšíme dítě, které horlivě hromadí slova, rčení a větné obraty, třebaš jim nerozumí. Zaujme je slovo a o vysvětlení se nestará. Jeho zvědavost nejde dále. Slova takřka loví, činí si z nich sbírku. Svá ústa naplňuje slovy tak, jak později bude plnit kapsy vším, co najde.

c) Ve vlastním věku předškolním (během 4.—7. roku) se projevují povšechné zájmy rozumové. Dítě již není uspokojeno pouhým zevnějším poznáním věcí. S neúnavnou vytrvalostí pátrá dále: »Kdo to udělal? — Odkud je to? — K čemu je to?« To jsou otázky o poslední příčině všech věcí. Základní otázky světového a životního názoru: »odkud, k čemu, kam,« svou podstatou náboženské, zaměstnávají i dítě. Jak

pátrá dítě po původci hodin, tak pátrá i po staviteli celého světa, vesmíru. Jak vhodná je zde půda k probuzení zájmu náboženského! Nejsou-li otázky dítěte v tomto směru řádně zodpověděny, jest neuspokojeno, rozpoltěno. I duše dítěte pracuje k jednotě v představách a tento jednotící střed nalézá v nadsmyslném, v Bohu. Živý zájem, který projevuje o všechno náboženské, svědčí o jeho duchovní potřebě, která má býti ukojena.

Asi až do 7 roku věku je dítě v rychlém tělesném i duševním vývoji. Vnímáním a nazíráním ukládají se do paměti představy a dodává se hodně látky obrazivosti. Odtud živý zájem dítěte o pohádky, příběhy, hry, obrazy.

2. V oblasti snahové a citové

Nejen v oblasti poznávací, i v oblasti snaživé prodělává dítě podobný vývoj nejprve se ozývá snaživost nižší (pudy, žádosti) a potom přistupuje i snaživost vyšší (vůle). Pudy jsou hlavním obsahem života dítěte toho věku. Pro jejich vývoj je důležitý zejména 3 a 4 rok. V oblasti snaživé již se ukazují v tomto věku zlé náklonnosti, zárodky budoucích vášní a náruživostí, t. zv. dětské zlozvyky, na příkl. neposlušnost, svéhlavost, vzdor, ješitnost, lhavost (musíme ji však odlišovati od pouhé hry dětské obrazivosti), popudlivost, mlsnost a pod. Do 7 roku se probouzejí všechny duševní vlohy i city mravní.

3. Výchova

V ohledu výchovném dlužno věnovati dítěti péči nejprve po stránce tělesné. Jakmile se však probouzí jeho poznávanost, nutno s neomrzelou trpělivostí odpovídat na jeho dotazy a vhodným vyprávěním naplňovat ušlechtilými představami jeho obrazivost. Zároveň je nutno klásti tolik důležitý základ nábožensko-mravní pro jeho budoucno. Náboženské působení na dítě v tomto věku má téměř rozhodující vliv pro celý náboženský růst a rozvoj jeho dalších životních zájmů. Po stránce náboženské výchovy naléhá na sklonku prvního sedmiletí velmi závažná povinnost na rodiče a ostatní vychovatelé podle dekretu papeže Pia X. »*Quam singulari*« (z 8. srpna 1910), aby dítě co nejdříve vhodně připravili k prvnímu sv. přijímání. Rané a pak časté sv. přijímání je rozhodující nejen pro probuzení a živení zájmu náboženského, ale zároveň podmínkou plného a zdravého náboženského růstu dítěte.

Jakmile se probouzí snaživost dítěte, dlužno záhy ji usměrňovat k dobrému, aby nezapustily kořeny různé dětské zlozvyky, zárodky budoucích vášní a náruživostí. Proto již dítě toho věku dlužno cvičit v přinášení různých drobných obětí, v sebepřemáhání. Hlavním prostředkem výchovy je v tomto věku rozkaz a zákaz, návyk a cvik. Takové dítě není dobrým z vnitřního poznání nutnosti mravního řádu, nýbrž jen z po-

slušnosti. Ani poslušnost nebývá v tomto věku vždy ctností, nýbrž pouhým nutným podřízením převaze dospělého.

Rodiče musejí v tomto věku dítěte konati svou povinnost výchovnou velmi svědomitě, jinak snadno zavíní velké škody. »Zkušenost učí, že není-li dítě vychováno ve třetím nebo čtvrtém roce, je téměř jisto, že nikdy řádně nebude vychováno.« (Nicolay Ferd., Nezvedené děti, Olomouc 1925, 80). To platí jak o výchově mravní tak i náboženské.

III. NÁBOŽENSKÝ VÝVOJ DÍTĚTE VE VĚKU PŘEDŠKOLNÍM

1. Co o tom praví psychologie?

Mnoho prací o psychologii dítěte pomíjí jeho oblast náboženskou. Podle toho by se zdálo, že dítě je bez složky náboženské a tím by se zdánlivě potvrzoval názor Rousseaua. Ve skutečnosti však je náboženská složka dítěte prokázána. »Můžeme pokládati za jisté, že náboženský život není do dítěte jen vložen, nýbrž vyrůstá zcela spontánně.« (Spranger Ed., Psychologie des Jugendalters, 5. vyd., Leipzig 1925, 289.) Odpovídá to názoru katolickému, podle něhož náboženský život dítěte vyrůstá nejen z přirozeného pochodu poznávacího, ale zároveň z nadpřizvané vlohy milosti posvěcující, vložené do duše při svatém křtu.

Časté »kdo« a »proč« dítěte vede vychovatele vždy dále, až se dostane k Bohu, k poslední příčině. Ale někdy ani zde dítě nezůstává a ptá se ještě: »Kdo udělal Pána Boha?« V tom případě nastává okamžik, kdy se dítěti poněkud odhalí rouška velikosti Boží, kdy uslyší, že Bůh vždycky byl, je a bude a nikdo jej nestvořil. Tak se dostává dítě k pojmu Boha. Dítě prožívá Boha v modlitbě, při bohoslužbách, o svátcích, v nouzi, v nemoci, v případech úmrtí, při bouři a také ve vědomí vlastní hříšnosti.

Náboženství je víra, důvěra v otcovskou dobrotu Boží, je láska k Bohu. A to dovede i malé dítě, ovšem svým způsobem. Dovede to tak dokonale, že se stává v tomto směru vzorem i pro dospělé: »Vpravdě pravím vám: ,Neobrátíte-li se, nebudete-li jako děti, nevejdete do království nebeského.'« (Mat. 18, 3.)

2. V kterém věku se vynořuje u dítěte po první představě o Bohu?

To závisí hodně od prostředí, v němž dítě žije a od osob, které dítě vychovávají. Weigl provedl v této věci rozsáhlé šetření a zjistil, že výpovědi většiny dětí odkazovaly na třetí rok. (Weigl Fr., *Kind und Religion*, Paderborn 1914, 5.)

Na probuzení náboženského vědomí u dítěte působí pronikavě vliv prostředí. Když vypravuje matka, otec nebo jiní dítěti ještě ve věku předškolním o Bohu a věcech náboženských, pak takové dítě přichází do školy již s probuzeným vědomím náboženským. Když však dítě nic tako-

vého doma neslyšelo, pak v tom případě jeho náboženské vědomí ještě není probuzeno.

3. Kterak si dítě Boha představuje? — Je přirozeno, že podle představ, které už nashromáždilo. Jeho představa Boha je hodně zlidštěna, anthropomorfistická. Pro představivost dítěte je to zcela pochopitelné. Představuje si Boha v podobě mocného o dobrého otce, jako někoho mocného a velkého, kdo stvořil celou zemi, slunce, měsíc a hvězdy. K této představě čistě náboženské záhy přistupuje i myšlenka mravní: Bůh všechno vidí, co děláme, dobré odmění a zlé potrestá. Je však nesprávné, když rodiče nepřiměřeně dětem hrozí Bohem pro každou maličkost. Náboženské ovzduší má být pro děti slunné, radostné. Slavný vychovatel, biskup Fénelon praví: »Učte děti z Boha se radovat!« Je to velmi těžká chyba v náboženské výchově rodinné, když pro nepatrné, lehké poklesky dítěte ihned se jim hrozí peklem a při tělesném úrazu se jim říká: vidíš, tak tě Pán Bůh potrestal. Tímto způsobem dítě si utvoří o Bohu představu bytosti velmi chmurné, nevlídné, asi jako trestajícího dozorce, kterému se raději vyhne, z něhož nemůže mít žádné radosti, jehož nemůže milovat . . . A tyto první představy o Bohu jdou pak dále do života. A přece »Bůh je láska« (I. Jan 4, 8). Dítě má vědět, že Bůh je náš nejlepší Otec nebeský.

Někdy má dítě představy o Bohu roztodivné: představuje si Boha jako zářící slunce, jako oko,

které všechno vidí, jako veliké světlo a pod. Když slyší po prvé, že Bůh je duch, pak se na vás nedůvěřivě podívá, neboť v jeho obrazivosti se vynořují duchové z pohádek.

Když má dítě správnou představu o Bohu, jako o někom Velkém, Svatém, Dobrém, je dobře připravena půda pro jeho další náboženský život. Duše dítěte ještě není dotčena závažnějším osobním hříchem a proto zcela přirozeně se obrací k Bohu. Záleží ovšem mnoho na výchově, zda-li v tomto vzájemném poměru dítěte k Bohu se budou více ozývati tóny lásky či otrockého strachu.

4. Náboženskost dítěte toho věku nelze ovšem měřiti hlediskem dospělých. Jeví známky fantastičnosti a citovosti. Je však zcela patrné, že skutečnost onoho světa nečiní těmto dětem žádné potíže. City úcty, lásky, vděčnosti a důvěry k Bohu, k Pánu Ježíši, k Panně Marii, k andělům a svatým jsou jim tak přirozené, jako vůči rodičům.

Při veškerém zkoumání náboženského vývoje katolického dítěte nesmíme zapomínat na základní prvek jeho náboženského a nadpřirozeného života: na milost posvěcující s vlitými ctnostmi božskými, s vírou, nadějí a láskou. Tyto se rozvíjejí náboženským poučováním, výchovným působením a osobním náboženským životem jako vzácné símě vložené křtem svatým do duše. — A tento závažný úkol první náboženské výuky a výchovy, drazí rodiče, náleží vám.

IV. VLIV NÁBOŽENSKÝCH ÚKONŮ RODIČŮ

Malé dítě leží v postýlce. Právě se probudilo z hlubokého spánku. Dívá se. Pozoruje snad nehybnou stěnu před sebou anebo skříň? Sotva. Vezměte barevný míč, pohybujte jím před jeho očima a hle: radostí začne křičet a ručkou sahá po míči. Bylo jím upoutáno, poněvadž jsme míčem před jeho očima pohybovali. Malé dítě je upoutáno nejvíce tím, co se hýbe. To platí i pro obor náboženský. Pozornost dítěte nejprve upoutají náboženské úkony rodičů.

1. Rodiče své dítě žehnají. — Docela malé dítě ještě není schopno žádného náboženského úkonu, neumí se ani požehnat ani pomodlit. Proto to činí místo dítěte rodiče a sice nad jeho postýlkou, aby to dítě vidělo a pozorovalo. Toto žehnání a modlitbu nad dítětem konají rodiče pravidelně alespoň ráno po procitnutí dítěte a večer před nočním odpočinkem. Požehnání se děje tak, že matka (otec) namočí pravý palec do svěcené vody, dělá dítěti na čele kříž a říká při tom: »Požehnej a opatruj tě ode všeho zlého všemohoucí a milosrdný Bůh Otec, Syn a Duch svatý, amen.« Když to konají pravidelně a s opravdovou vážností, pak tím vykonají mnoho pro další náboženský vývoj dítěte. Není-li dosud v domácnosti kropenka se svěcenou vodou, žehnají rodiče dítěte i bez ní. Úkon žehnání je pro

dítka velmi důležitý. Požehnání rodičů má dítě provázet stále a při zvláštních příležitostech i během dalšího života.

V žehnání dětí se projevuje zároveň nejušlechtlejším způsobem láska rodičů k dítěti. A v této lásce potkává dítě samotného Boha. Požehnání rodičovské svolává na dítě požehnání Boží. Vždyť rodiče jsou dítěti zástupci Boží lásky.

2. Rodiče se před dítětem modlí. — Poznání dítěte je převážně smyslové. Dítě chce vidět, hmatat, chutnat. Boha však nemůže ani vidět, ani svými rukama hmatat. Boha nemůžeme poznati bezprostředně svými smysly. Dítě je bytost především smyslová. Proto i skutečnost, že je Bůh, musíme dítěti přiblížit pomocí smyslů: dítě musí k tomu něco vidět, něco slyšet, něco prožívat. To se může státi záhy tím způsobem, že vidí rodiče se modlit.

Pro náboženskou výchovu dítěte v rodině tedy nestačí, že otec, matka a sourozenci jsou zbožní jen ve skrytu svého srdce, zcela soukromě. Je to sice před Bohem záslužné, avšak pro náboženskou výchovu dítěte je třeba názoru. Jen tak může vrůst do náboženského života.

Nejde jen o to, aby se v rodině modlilo, ale jest ještě důležitější, jak se modlí. Modlitba má se konati vždy důstojně. Nikoli sedě u stolu, leže v posteli, při rozdělení jídla, při uklízení a pod. Modlitba se má odlišovat od vyřizování ostatních všedních záležitostí; tak již dítě může poznat, že zde běží o něco nevšedního. Dospělejší-

mu dítěku je zbožná modlitba vždy důkazem jsoucnosti Boží.

Proto se rodiče k modlitbě vždy náležitě soustředí, mají uctivé držení těla, buď klečí nebo stojí (sedí jen výjimečně), jednotlivá slova říkají pozorně, klidně, uctivě. Všechno je ještě uctivější, než kdyby byla nejvznešenější návštěva v bytě. Dítě při tom Boha ovšem nevidí, ani neslyší, avšak z nejvyššího uctivého chování rodičů poznává: Bůh je zde. Dítě sice ještě nerozumí ani slovům, ale prožívá skutečnost: rodiče mluví s Pánem nejvyšším, s Bohem.

Malé dítě je přesvědčeno, že otec, matka dovedou velmi mnoho, ba že jsou všemocní. Jsou tak mocní, tak dobří! Jak mocný a dobrý je Ten, před nímž rodiče klekají a k Němuž tak uctivě mluví! Ne že by dítě tak uvažovalo, ale prožívá to zcela nevědomě. A právě toto prožití Boha je velmi důležité.

Pozornost dítěka upoutává zejména znamení sv. kříže, neboť je to pohyb. Jak pro modlitbu samotnou tak k vůli dítěku mají dělat rodiče kříž opravdu důstojně. Dítě při tom aspoň částečně pociťuje něco z velikosti a svatosti tohoto úkonu. Později je znamení kříže pro dítě také připomenutím, aby se uklidnilo, než se rodiče pomodlí. Toto vědomé uklidnění u dítěte můžeme považovati za první jeho spolumodlitbu, i když ještě nepoužívá k modlitbě žádných slov. A brzy rodiče mohou vidět, kterak jejich ještě docela malé dítě se pokouší je napodobit při modlitbě:

kleká si vedle nich, spíná ručky a hledí udělat kříž. Příklad rodičů, kteří se vždy velmi uctivě modlívali a zejména velmi uctivě dělali znamení svatého kříže, provází dítě mnohdy až do pozdního věku a chrání tento úkon před zevšedněním, když dítě později vidí, jak jiní jej dělají povrchně a nedbale.

3. Rodiče chodí v neděli na mši svatou. — Způsob, kterým rodiče prožívají neděli, má dětem záhy připomínat, že neděle je dnem Páně. Neděli co neděli má dítě, pokud možno, prožívat, kterak oběť mešní je střediskem neděle. Cesta do kostela není proto rodičům jen tvrdou nutností, nýbrž něčím radostným. Proto se připravují na mši svatou včas a s vážnou sebraností. Nepospíchají do kostela až v poslední chvíli a k tomu snad ještě pozdě. Když se vrátí opět domů z oběti nejsvětější, kde se modlili i za své dítě, mohou je opět požehnati, ale slavnostněji, než obvykle ráno a večer. A když byli u sv. přijímání, pak políbení dítěte s vhodnou připomínkou sv. přijímání může míti výchovný vliv hluboký.

V každém případě má dítě záhy alespoň tušit, že mše svatá je něco velkého, krásného, co naplňuje blahem. Tak se bude v dítěti probouzet touha, aby smělo také se zúčastniti mše svaté. Kdy mohou vzít rodiče s sebou dítě na mši svatou? Teprve tehdy, až má potřebnou sebevládu ve svém zevnějším chování. Je toho potřebí z úcty k oběti nejsvětější, z ohledů na ostatní

návštěvníky kostela, ale také z důvodů sebevýchovných. Dítě má si býti toho vědomo, že v kostele se musí chovat jinak než doma anebo na ulici. Bylo by nesprávné, nutit malé, neklidné dítě půl hodiny anebo ještě déle v kostele ke klidu. Tím by utrpěla jeho pozdější návštěva kostela. Stejně bylo by pochybné nechat dítě v kostele si hrát anebo volně se rozhlížet, i když mu nezazlíváme a je proto netrestáme, když si v kostele prohlíží obrázek z modlitební knihy nebo se na něco táže. Odkážeme je však na vysvětlení až doma nebo po bohoslužbách, abychom nerušili ostatní věřící. Proto raději čekáme, až má dítě k tomu potřebnou zralost. Odklad návštěvy bohoslužeb do období, až dítě se dovede více ovládat, je pro ně zároveň pobídkou, aby se cvičilo více v sebevládě. Když konečně přijde den, kdy již může s rodiči na mši svatou, pak si toho váží tím více. Rodiče ovšem neopomenou, pokud možno hodně často přijít ve volnou chvíli aspoň na okamžik s dítětem do kostela k jejich nejlepšímu Příteli ve svatostánku.

V. VLIV DOMÁCIHO NÁBOŽENSKÉHO PROSTŘEDÍ

Vedle náboženských úkonů rodičů má pro duchovní růst dítěte značný vliv prostředí, v němž se dítě pohybuje, zejména náboženské předměty a prožívání dnů svátečních.

1. Náboženské předměty v bytě. V každé křesťanské domácnosti má býti na čestném místě kříž, jako posvátné znamení našeho vykoupení a naší víry. Nekupovat nevkusné, jarmareční zboží, nýbrž opatřit si kříž hodnoty umělecké, který vskutku představuje důstojně velké tajemství naší víry a spásy. Kříž se zavěsí na místo čestné a denní modlitby se konají před tímto křížem. Ráno a večer kleče, před jídlem a po jídle stoje směrem ke kříži. Tak záhy pozná dítě souvislost mezi křížem a modlitbou.

Když je nám kříž znamením opravdu svatým, pak nemůžeme jíti venku bez povšimnutí kolem kříže. Dítě učíme kříž pozdravovat a vedeme je k tomu, aby doma i venku kříž zdobilo zelení a květinami. V době zimní to mohou býti květiny suché - slaměnky. Výchovně působí dobře, když v zahrádce máme také místo, kde pěstujeme »slaměnky« pro zimní ozdobu kříže a dítě je pověřeno opatrováním tohoto záhonku. Láska ke kříži u dítěte roste nejen poučováním a modlitbou, ale také péčí o toto svaté znamení. Něco pro Boha dělat je pro dítě toho věku přiměřenější, než konat dlouhé modlitby. Poučování má se díti přiměřeně dětské chápavosti. U dvouletého dítěte, které se teprve učí mluvit, se velmi vhodně budí láska ke kříži, když se několika slovy poukáže na utrpení Páně a vybídne k úkonu, který je u něho vlastně již modlitbou: Pán Ježíš byl přibit hřeby, podívej se! Má tě

tolik rád. Polib jeho rány, pohlad', pofoukej! To je mluva a úkony, kterým takové dítě rozumí.

Příbytky vyzdobujeme obrazy. Obrazy v našich domácnostech! Jaká to někdy směs všeho možného, někdy i urážejícího. Obrazy mají nábožensky vzdělávat, příbytek vyzdobit a také zpříjemnit. Dříve, než obraz koupíme a vyvěsíme, dobře se zamysleme nad tím, co nám může obraz dát pro náš život v domácnosti. Je třeba proto přísného výběru. Není třeba stěny bytu obrazy přeplňovat. Není to ani pěkné. Náboženské obrazy ať jsou pro dítě přívětivé a nikoliv chmurné, děsivé. Náboženské obrazy, zavěšené v příbytku vtiskují do duše dítěte nesmazatelně náboženské představy, které je pak provázejí celým životem. Ať je tam obraz alespoň Pána Ježíše, Panny Marie a anděla strážného. Je dobře, když nad postýlkou dítěte je obraz ze života Pána Ježíše, hlavně z jeho dětství, nebo obraz anděla strážce, a to tak, aby pohled dítěte při probuzení na něm se mimovolně zachytil. Už i docela malé dítě při probuzení bude rádo pozorovat takový obraz. Matka je vhodným způsobem denně vede k tomu, aby ráno při probuzení a večer při uléhání pozdravilo Pána Ježíše a anděla strážného na obraze; maličké dítě mu posílá »pusu«.

Kropenka, nikoli s vrstvou prachu, nýbrž vždy se svěcenou vodou je nezbytnou součástí náboženských předmětů v domácnosti. Slouží k dennímu žehnání. Když je umělecky prove-

dena, je zároveň vkusnou ozdobou bytu.

Velmi žádoucím střediskem náboženské výzdoby bytu je domácí oltář, nejlépe pod hlavním křížem v pokoji, před nímž se konají všechny domácí modlitby a pobožnosti. Nemůže býti větší radosti pro děti, než když mohou o tento oltář pečovat, a vyzdobovat podle doby církevního roku a podle svátků. Kde není možno z různých důvodů upravit domácí oltář, věnuje se tím větší péče kříži.

2. Neděle a svátky v rodině. Kde se žije opravdu nábožensky, tam zvlášť se Bohu posvěcují neděle a svátky. Proto v tyto dny má domácnost poněkud jinou podobu, než ve dny všední: nekoná se nepotřebná všední práce, na příkl. čištění obuvi celé rodině až v neděli ráno a pod., jde se do kostela, vypravuje se dítěku více o Pánu Bohu, všechno je svátečně uklizeno a upraveno a také stůl je prostřen krásněji, než ve všední den. Už od nejútlejšího věku má si nést dítě z rodiny do života, že neděli světíme i tím, že i odpoledne věnujeme něco času výhradně Pánu Bohu. Účast celé rodiny na svátostném požehnání, krátká, ale poutavá chvílka náboženské četby v kruhu rodinném, opakování hlavních myšlenek z kázání zanechává už v duši nejmenšího dítěte hluboké stopy, i když ještě poměrně málo z toho chápe.

Dítě má poznati: všechno čištění a úprava příbytku se děje pro Boha, pro oslavu dne Páně. Mnoho záleží na tom po stránce výchovné, zdali

to dělá matka s ochotnou radostí pro den Páně, či s tváří nevlídnou pro námahu s tím spojenou. Radost působí na dítě nakažlivě a proto snadno dá se strhnout k tomu, aby spolupůsobilo při této práci. S počátku bude jen překážet a zdržovat, ale později můžeme již leccos dítěti svěřit. Tak se připravuje prakticky na svěcení dne Páně. Když matka chystá na neděli čisté prádlo, šaty, obuv, tu snadno může pomáhat již asi čtyřleté dítě. V sobotu večer má být již vše hotovo, aby bylo možno se více připravit duchovně na svěcení dne svátečního.

Neděli má mít nejen duše, nýbrž celý člověk, i tělo. Proto se dítě vykoupe (ale ne až v neděli!) a obleče sváteční šaty. Tyto šaty si obléká i tehdy, když prší a vůbec snad nepůjde ven. Proč? Sváteční šat se nebéře k vůli lidem, nýbrž k počtě Boží. Šaty nemají však být takové, že by si dítě v nich ani nesmělo hrát. Tím by se dítěti neděle znechutila. Musíme pamatovat na to, že hra patří podstatně k dětskému životu. Den, kdy si dítě nemohlo s chutí zahrát, nebyl krásným dnem. Při tom ovšem musíme také dítěti připomenout, aby šetřilo své nedělní šaty. Podle toho také mají volit druh hry. Nejlépe, když si s dítětem zahraje otec, který bývá aspoň v tento den doma. Pokud jde o kuchyň, netřeba připomínat, že nedělní oběd také přispívá v očích dítěte k tomu, aby rozlišovalo mezi dnem všedním a svátečním. I v tom smyslu má mít neděli celý člověk, duše i tělo.

VI. NÁBOŽENSKÉ POUČOVÁNÍ V RODINĚ

1. Hlavní směrnice.

K probuzení náboženského života dítěte je třeba vedle křestní milosti nejen živého příkladu radostného rodinného náboženského života, nýbrž také poučení.

Při tom dlužno pamatovat na to, že dítě ve věku asi 3—5 let ještě nerozlišuje pohádku, legendu od náboženské pravdy. A tu může hrozit nebezpečí, že ve věku asi 6—8 let, kdy již poznává pohádku jako něco neskutečného snadno může s ní stotožnit i pravdivé události náboženské. Musíme proto při náboženském poučování dítěte rozlišovat přesně pravdu náboženskou od legendy a pohádky. Pohádka začíná obyčejně slovy »byl jednou jeden...« Nikdy však tak nesmíme začínat vyprávění biblické, náboženské. O věcech náboženských mluví rodiče vždy s posvátnou úctou. Tak dítě vycítí instinktivně, že obor náboženský je něco jiného, než svět pohádek. Naprosto proto odmítáme různé »pohádky o Pánu Bohu« a pod. Bylo by to pro zdravý náboženský vývoj velmi nebezpečné a záhubné. Nejen náboženské pravdy, i dítě, jakožto dorůstajícího křesťana, dlužno bráti velmi vážně. Máme se proto varovati všeho, co by mohlo v něm upevňovat některé dětinské a nesprávné náboženské představy. Pokud běží o zbožné legendy, možno je dětem podávati teprve ve věku,

kdy je jako legendy dovedou rozlišovat od náboženské skutečnosti. To je možno obyčejně až po osmém roce věku. Při vyprávění biblického příběhu snažíme se ovšem dětem dotyčný děj co nejvíce přiblížit, avšak nikoli na úkor pravdy.

Nejprve vypravujeme dítěti o Bohu, který všechno stvořil, o andělech a prvních lidech, potom o Ježíši Kristu jak se narodil, učil, konal zázraky, zemřel na kříži a vstal z mrtvých, pak o Duchu svatém, který nás posvětil. Navazujeme na to co dítě vidí kolem sebe; velmi vděčně poslouží vhodný náboženský obraz. Toto poučení je nejpůsobivější, když se koná při vhodných příležitostech a nikdy mnoho najednou, neboť dlužno počítat s těkavostí dětského věku. Děti mají rády, když se jim i vícekrát vypravuje totéž a po každé stejnými slovy.

Je velmi důležité, aby se dospělí při tomto poučování a při tvorbě dětských modliteb snížili k úrovni dětského myšlení. Používejme snadných výrazů. Mluvme v krátkých větách beze všech slohových ozdob, kterých používají dospělí. Mluvme názorně. Vypravujeme na př. dítěti o utrpení Páně: »Pánu Ježíši vložili na hlavu trnovou korunu. Byly to pruty stočené v kolečko. Na prutech byly veliké ostré trny jako špendlíky.« Dotkneme se špendlíkem ruky dítěte. Utrhne rukou. »A podívej se: trny píchaly Pána Ježíše do hlavy... zabodávaly se hluboko... krev mu tekla... Jak ho to bolelo!« ← Při takovém poučování snadno pohneme i vůli

dítěte k praktickému sebezáporu z lásky k trpícímu Pánu Ježíši.

2. Tvořivé uplatnění dítěte.

V náboženském poučení by scházelo velmi mnoho, kdyby byly pominuty tvořivé síly dítěte. Člověk dospělý dovede klidně přemýšlet o nějaké otázce. U dítěte, zejména v raném věku, přecházejí představy často spontánně v odpovídající úkony. Když dítě provádí zevnější úkony, pak zároveň se noří vnitřně do toho, co činí zevně. A naopak: čím je nitro jeho plno, to se projevuje také zevně. Proto dáváme dítěti možnost, aby se mohlo i v oboru náboženském co nejvíce projevovat zevně svými výtvary ať kresebnými nebo plastickými. Neběží zde o výtvar samotný, nýbrž o to, aby se dítě při tom vnitřně obíralo představami náboženskými.

Obyčejně již ve věku asi tří let začínají se jevit počátky jednoduchých výtvarů. Dítě necháme tvořit samostatně, aby se nerušil jeho přirozený vývoj. (Vypravovali jsme na příkl. o stvoření Adama. Dítěti dáme plastilinu a řekneme, aby nám udělalo Adama. A podobně i v jiných případech.) Byť byly tyto výtvary sebe prostší a komičtější, nesmějeme se, dítě pochválíme a povzbudíme. Nechme je tvořit co nejvíce samostatně a nerušeně. Když něčemu nerozumíme, pak nám to vyloží dítě samo. Tak se dostaneme k nenucenému náboženskému rozhovoru. Dítě kreslí, modeluje a staví nikoli proto, aby něco vytvořilo, nýbrž z vnitřní potřeby, zabývá se

vnitřně určitou představou a proto tvoří i zevně. Jeho představy přecházejí v zevnější projev. Proto nejen kreslí, modeluje, také při tom vydává patřičné zvuky a dramatisuje: hraje si na kostel (napodobuje kněze při bohoslužbě, různé pobožnosti, pohřeb, svatbu, křest a pod.), na školku a j.

Mnohdy si děti při hře samovolně zdramatizují celé výjevy ze života Krista Pána. Tak kdysi pětileté děvčátko bylo nenápadně pozorováno, kterak si hrálo, jak Herodes dal zabít betlemské dívky. Schovala je a pak volala: »Tak, už můžeš, Herodesi, jít, už je nenajdeš. To se ti jen tehdy podařilo. Ani Ježíška nenajdeš. Je schován v mém srdečku a já ti ho nedám!«

Časem přivedeme dítě k tomu, aby své tvořivé uplatnění dalo bezprostředně do služby Boží, aby činilo něco pro Boha. Poměrně záhy může dítě na příkl. dávat květiny k obrazu anebo sošce Panny Marie, doplňovat vázy vodou, udržovat je v čistotě. Dobře se může uplatnit svou výpomocí doma při sestavování betlema, při strojení vánočního stromku, při zdobení domácího oltáře a pod.

3. Modlitba. — Co je pero hodinkám, to je modlitba náboženskému životu. Výchova k modlitbě náleží k nejdůležitějším úkolům výchovy. Někdo snad později v životě zbloudí; vždy je však naděje na záchranu, když dovede se alespoň někdy dobře pomodlit. Modlitba je největší životní silou. Student sebevrah zanechal

dopis. Loučí se v něm s životem, se světem, s rodiči, kterým trpce vyčítá: »Nenaučili jste mne se modlit, nemám síly k dalšímu životu, proto odcházím...« Rodiče, kteří nenaučili své dítě se modlit, vůbec nesplnili svůj úkol výchovný.

Je tudíž nesmírně důležité, aby již dítě mělo správný pojem o modlitbě a konalo ji s radostnou ochotou. Má se nejprve naučit rozmlouvat s Bohem, t. j. se modlit a pak teprve je máme učit modlitbám. Kdybychom trpěli, aby děti říkaly pouze slova modlitby bez myšlenky na jejich obsah, snadno by mohly v nich vidět pouze nudné formulky. Odříkávaly by je bez zájmu, překotně, aby se toho břemene zbavily co nejrychleji a později se ho zbavily snad docela. Často neprávem si nařikají některé maminky na »bezbožnost« svého dítěte již v předškolním věku proto, že se nechce modlit. Když takový případ bedlivě vyšetříme, obyčejně zjistíme, že dítě musí mechanicky odříkávat dlouhé modlitby dospělých, nejednou již při večerní rozespalosti. Tímto nešťastným postupem znemožňuje se dítěti poznati podstatu modlitby, modlitba se mu předem znechucuje; později se zjednáává náprava těžko.

Učíme proto dítě nejprve tomu, aby dovedlo s naší pomocí nenuceně mluvit k Bohu. V tom smyslu učíme je se modlit. Nemůžeme ovšem mluvit k tomu, koho neznáme. Z modliteb rodičů, sourozenců a z vyprávění o Bohu učí se dítě Boha znát. A právě tehdy, jak začíná Boha poznávat, má také začít se modlit.

Když pozorujeme, kterak dítě asi dvouleté se již někdy pokouší napodobovat rodiče při modlitbě a také se snaží říkati slova modlitby, pak jsou to první krůčky k modlitbě. Je to ovšem ještě nevědomá chvála Boží: »Z úst nemluvňat a kojenců připravil jsi sobě chválu« (Mat. 21, 16). Dítě asi tříleté dlužno však přivésti k modlitbě již uvědomělejší.

Aby matka uváděla dítě do ducha modlitby, použije na příkl. k večerní modlitbě zážitků dítěte během dne. (Na příkl. »Pane Bože, dnes tvoje sluníčko pěkně hrálo. Děkuji tě za to.« — »Pane Bože, ty jsi mi dal nožky, a já mohu chodit, běhat a skákat. Dnes jsem se hodně vyběhal. Zítra budu běhat a skákat zase. Prosím tě, opatruj mne a také tatínka, maminku...« »Pane Bože, prosím tě, odpusť mi to, že jsem byl dnes nehodný a zlobil maminku. Já ti slibuji, že se už polepším. Andělíčku, prosím tě pomáhej mi poslouchat maminku.«)

K takové volné modlitbě pak se může přidat ještě dětská modlitba pamětná. Kdyby si však dítě zvyklo jen na odříkávání naučených pamětných modliteb, pak později těžko přivedeme dítě ke skutečně zbožné modlitbě. Když učíme dítě modlitbě pamětné, máme jednotlivá slova vysvětlit, aby dítě pokud možno jim rozumělo a neupadlo do bezduchého mechanismu při modlitbě. Tyto pamětné modlitby budou v prvních letech dětského života jen dětské. Až asi v 6 letech věku začneme s modlitbou Otčenáš.

Než začneme dítě učit pamětné modlitbě položíme si dvě otázky: 1. Může dítě této modlitbě rozumět? a 2. mohu i já říkat jednotlivá slova s dítětem bez rozpaků? S těmito pamětnými modlitbami možno začít u dítěte kolem 4 roku věku. Na příkl.: »Pane Ježíši, opatruj mi tatínka, maminku, bratříčka, sestřičku a moji dušičku. Panno Maria máti, opatruj nás malé děti« — »Andělíčku můj strážničku, opatruj mi mou dušičku, opatruj ji ve dne v noci, od škody a od zlé moci. Duši, tělo opatruj, andělíčku strážce můj.« — Později asi kolem 6—7 roku: při umývání. »Beru vodu na své ruce, Krista Pána na své srdce, Pannu Marii na pomoc, aby mne chránila celý den a celou noc.«

Čím pravidelněji a častěji se děti modlívaly tytéž modlitby, tím je větší nebezpečí, že budou vykonány jen mechanicky. Proto modlitby střídáme. Někdy rozšiřujeme některou část modlitby kratším výkladem. (Na příkl. »Otče náš«... Pán Bůh je náš Otec nebeský. Je v nebi. U něho je Syn Boží a Duch svatý. Je tam také Panna Maria a hodně andělů. Je tam také krásně, tak dobře! I pro tebe je tam místo! Jak se na to můžeš těšit. Ale už se polepši, aby ses tam mohl dostat. Více poslouvej tatínka a maminku! Když ti řekne... tak... Ano?).

Při výchově k modlitbě je důležité držení těla. Když je uctivé, mluva při modlitbě klidná, nepřiliš rychlá, pak to napomáhá ke zbožnosti. Bylo by velmi pochybné, používat k trestání

oněch úkonů, kterých se používá k modlitbě, na příkl. nechat za trest dítě klečat.

Dítě toho věku se modlí obyčejně samo ráno a večer, za vedení někoho z rodičů, obyčejně matky. Pravidelně se ještě nemůže zúčastňovat společných modliteb rodinných, poněvadž k tomu ještě není zralé, jde značně spíše spát a později vstává. Ranní modlitba ať je spojena se vzbuzením dobrého úmyslu («Tak chci dnes se chovat, mluvit, hrát si a poslouchat, aby měl ze mne Pán Ježíš radost, aby byl se mnou spokojen.») a s požehnáním svěcenou vodou. Modlitba večerní ať je spojena vždy se zpytováním svědomí a s dokonalou lítostí. Dítě se ptá za pomoci rodičů: »Pane Ježíši byl jsi dnes se mnou spokojen, s tím, co jsem mluvil... jak jsem si hrál... jak jsem poslouchal... Pane Ježíši, mám tě tak rád, odpusť mi to, že jsem... Já ti slibuji, že... (teď za pomoci matky dítě si umíní, v čem dá si více záležet, aby Pán Ježíš byl s ním spokojen). Na konec opět požehnání svěcenou vodou.

Když dítě jí u stolu s ostatními, pak s ostatními se také pomodlí; když nic jiného, alespoň udělá kříž.

U modliteb je velmi důležité, aby se dítě modlilo vroucně. A toho právě dosáhneme, bude-li textu dobře rozumět a jej takřka prožívat. Modlitba se mu tak stane potřebou, bez které jeho duše nebude moci žít.

4. Křestní výchova. — Už jste měli příle-

žitost pozorovat děti z vlažných katolických rodin a život dětí nepokřtěných »bez vyznání«? Po stránce zevnější není mezi nimi téměř žádného rozdílu. Žijí bez modlitby, bez kostela, bez povznesení mysli k Bohu. A přece je mezi nimi rozdíl tak veliký. Vždyť křtem svatým se stává člověk dítkem Božím, údem tajemného Těla Kristova, t. j. členem církve katolické a dědicem nebeského království. To je něco tak nesmírně velkého, že nic pozemského nelze k tomu přirovnat. Dítě o tom ovšem samo od sebe ničeho neví, má být o tom pokud možno záhy poučeno. V tom je smysl a důležitost křestní výchovy. Probouzet v dítku záhy živé a radostné vědomí: jsem dítě Boží, svatým křtem mne Otec nebeský přijal za své dítě. Jednou mám být pořád se svým Otcem nebeským a s ním se v nebi radovat. To je více, než kdyby mi patřil celý svět. Opravdu »den našeho křtu svatého je největším dnem našeho života«. (Papež Pius XI.)

Aby vzpomínka na svatý křest byla v dětech živá, opatřte dítku křestní svíci (posvěcenou) a křestní roucho. Jakmile počne dítě chápat, pak alespoň ve výroční den svatého křtu a v den jmenin proveďte doma rodinnou slavnost křestní obnovy s dítětem. Před křížem vezměte křestní svíci a roucho, vzpomeňte chvíli svatého křtu, okamžik, kdy jeho duše byla oděna bělostným rouchem (byla pěkně umyta, čistá, svatá) a kterak bylo rozžehnuto v jeho duši Boží světlo (milost posvěcující), a kterak Otec nebeský je

přijal za své dítě. Pak mu dáte do pravé ruky hořící křestní svíci, na levou ruku křestní roucho, dítě s vaší pomocí poděkuje za svatý křest a obnoví křestní slib. Křestní svíce i roucho doprovází pak dítě dále životem až do hrobu. Jak vzácná a trvalá připomínka pro jeho náboženský a mravní život! Ať také záhy pozná svého křestního patrona a hledí se mu co nejvíce podobat. Také se doporučuje opatřit dítěti křestní diplom. Poučení o sv. křtu možno dáti dítěti již kolem 4 roku věku.

5. Církevní rok. — Dívejte se pravidelně do církevního kalendáře, který svátek připadá na jednotlivé dny. Nahlédněte do životopisů svatých a máte-li vhodnou myšlenku vzpomeňte aspoň něco ze života světce k poučení a k povzbuzení dítěte. Zvláště učte prožívat své dítě záhy hlavní období církevního roku, dobu vánoční a velikonoční. V době vánoční pomáhá dítě strojit betlem. Ať se v adventě cvičí v některé ctnosti, zvláště v poslušnosti. Může se to díti tím způsobem, že když bylo celý den poslušné, může vložit do jesliček jednu slámku. V přípravě na velikonoce ať se cvičí zvláště v sebezapírání. Když slyší dítě o utrpení Páně, snadno dá se získat, aby také něco dobrovolně trpělo za své poklesky a tak ukázalo, že má Pana Ježíše rádo. Popelec, kterého se i dítě zúčastní, ať je zahájením cvičení v sebezapírání. Má to nesmírný význam zejména pro pozdější sebevládu i v životě mravním.

6. Mše svatá. — Podle církevního zákoníka je věřící povinen zúčastňovati se v neděle a zasvěcené svátky mše svaté po dovršeném sedmém roce věku. Dlužno však dítě navykati na společné pobožnosti v kostele, i na mši svatou již dříve. Má záhy poznati na svých rodičích, kterak si váží mše svaté, kterak mše svatá jest jim něčím velkým, vzácným a krásným, co je činí šťastnými. Tak se bude u nich probouzeti touha, aby rodiče také je vzali s sebou na mši svatou. Kdy možno to učinit? V tom věku, kdy je do té míry vychováno, že se dovede během mše svaté klidně chovat, neruší a zajímá se aspoň částečně o to, co se děje u oltáře. Bývá to zpravidla kolem 5 roku věku.

Aby si dítě zvyklo na patřičné chování v kostele, maminka je tam zavede vícekrát mimo bohoslužby. Ukáže dítě, jak se tam má chovat a také vysvětlí aspoň nejdůležitější předměty. Zvláště zblízka a dobře ukáže svatostánek na hlavním oltáři, v němž bydlí Pán Ježíš. Při příchodu a odchodu z kostela naučí maminka dítě se žehnat svěcenou vodou z kropenky. (Při tom ovšem musí dítě nadzvednout). Dítě to pak dělá s velkou opravdovostí a zbožností.

Pak přivede maminka dítě nejprve na kratší pobožnost, aby si trochu zvyklo na hru varhan, na společný zpěv a modlitby věřících, oblek kněze, kostelníka a ministrantů. Pak teprve možno se pokusit vzít s sebou dítě i na mši svatou. Podle jeho chápavosti a zájmu vysvětluje

matka aspoň nejdůležitější části mše svaté. Nestací však pouhé poučení domácí, aspoň upozornit musí na tyto části i během mše svaté.

Při krátkých návštěvách s dítětem mimo bohoslužby — a ty se mohou konat už od nejútlejšího věku, jakmile dítě jen trochu začne chápat — je možno dítěti v kostele už leccos vysvětlit, ukázat. Při takových návštěvách se dají velmi pěkně nacvičit základní náboženské úkony v kostele a při modlitbě: klečení, poklekání před svatostánkem, pozdravení Pána Ježíše při příchodu do kostela, sepnutí rukou podle sochy P. Marie Lurdské a pod. Můžeme také dítěti ukázat a vysvětlit předměty, kterých doma není, na příkl. různé sochy, křtitelnici, kazatelnu, oltářní mřížku a hlavně oltář a svatostánek.

Nejvhodnější postup při návštěvě dítěte v kostele je tento:

1. od nejútlejšího věku krátké, vhodně motivované návštěvy Pána Ježíše mimo dobu bohoslužeb;

2. účast na návštěvách v rámci liturgického roku, jako na příkl. návštěva betlema, Božího hrobu, účast na eucharistickém průvodě o Vzkříšení, o Božím Těle. (Děvčátka za družičky, ale pokud se nedovedou přiměřeně ovládat, s rodiči mezi dospělými. V žádném případě stát jen ze zvědavosti na ulici, když jde průvod. Tento nešvar se vleče pak s dětmi dál). Při těchto příležitostech se dítě stýká už i s jinými věřícími, proto potřebná poučení se dítěti dají už doma

a v kostele snad jen tiše jedním slovem se oživí poznatky a dítě se ponechá jejich prožití.

3. návštěva krátkých bohoslužeb, asi v 5 roce věku, na př. svátostného požehnání, májových pobožností.

4. účast na mši svaté. V předškolním věku chodívá dítě do kostela pravidelně s rodiči. Byla-li náboženská výchova a sebevýchova správně vedena, je dítě při vstupu do školy přiměřeně poučeno a uzpůsobeno, aby se s užitkem účastnilo bohoslužeb mezi dětmi poblíž oltáře a počíná si při tom samostatně.

7. První svatá zpověď a svaté přijímání. — Křtem svatým zrodilo se dítě z vody a z Ducha svatého k novému, nadpřirozenému životu. Tento nový život není pouhým mechanismem, nýbrž organismem. Každý organismus se vyvíjí a roste svou vnitřní životní silou. K tomu ovšem potřebuje dostatečnou výživu. Když této výživy nemá, pak zkomírá, hyne. Zvláště tehdy je třeba silné výživy, když hrozí organismu oslabení.

Nadpřirozenému organismu dítěte, milosti posvěcující, začíná hrozit nebezpečí tehdy, když hřích může vniknout do jeho duše, t. j. v letech probouzejícího se rozumu, v letech rozeznávání dobrého od zlého. Tehdy také nastává povinnost sv. přijímání z příkazu Božího i církevního. Kardinál Dominik Jorio, tajemník posv. kongregace svátosti, napsal ve svém

výkladu k dekretu »*Quam singulari*« v odst. 20.: »Konečně je třeba míti na zřeteli i to, že příkaz o sv. přijímání jest božský spolu i církevní. Božský, poněvadž Pán Ježíš řekl výslovně v evangeliu (Jan 6, 54): ‚Vpravdě, vpravdě pravím vám: nebudete-li jísti těla Syna člověka a píti jeho krve, nebudete míti v sobě života.‘ A církevní, poněvadž církev určila, kdy začíná závaznost onoho přikázání Božího: totiž ve věku ‚rozeznávání‘ neboli na počátku užívání rozumu, jednou do roka a to v čas velikonoční a kromě toho v nebezpečí smrti«. (D. Jorio, Dekret *Quam singulari*, Brno 1929, str. 26.)

Církevní zákoník mluví v této věci jasně: »Každý věřící obého pohlaví, jakmile dospěl do let rozeznávání, t. j. k užívání rozumu, je povinen jednou do roka, alespoň v čas velikonoční přijímat nejsvětější svátost. (Kán. 859, par. 1.) Na koho padá největší odpovědnost za provedení toho zákona? Především na rodiče: »Závaznost přikázání o přijímání nejsvětější svátosti oltářní, která spočívá na nedospělých, spadá také, a to zvláštní měrou na ty, kteří se o ně mají starati, t. j. na rodiče, poručníky, zpovědníka, vychovatele a faráře.« (Kán. 860).

Tato povinnost je pro vás, drazí rodičové, nejkrásnější, nejvznešenější a poměrně také velmi snadná. Ani květina se s takovou dychtivostí neobrací ke slunci, jak nevinné dítě ke Spasiteli. Když se s dítětem pravidelně modlíte a konáte

s ním večerní zpytování a lítost, již je vlastně připraveno ke sv. zpovědi. Jen krátce naznačíte, proč řekne své poklesky knězi a jak mu to řekne. A příprava ke sv. přijímání? Základní pravdy o Bohu, který dobré odměňuje a zlé trestá, o Bohu Otci, Synu a Duchu svatém, o Ježíši Kristu, který z lásky k nám, pro naše spasení se narodil, za nás zemřel, z lásky k nám přebývá v nejsvětější svátosti, chce přijít do naší duše, aby nás živil, chránil. Jak snadno tomu porozumí 6leté dítě! K tomu ještě o lačnosti před sv. přijímáním, o chování v kostele před sv. přijímáním, po sv. přijímání (také nacvičit doma) a dítě je připraveno. Sdělíte to knězi, aby se přesvědčil o dostatečnosti přípravy, případně ještě ji sám doplnil a buďte bez starosti. Dítě ovšem samo nepustíme ke svátostem, někdo z dospělejších je bude provázet.

Vpusťte do duše dítěte spíše Krista svátostného, než hřích a pak se nemusíte obávat o budoucnost svého dítěte. Po prvním sv. přijímání ať dítě chodí, pokud možno, častěji, vždy s doprovodem někoho z dospělejších, aby řídil jeho pobožnost. Děje se to tak dlouho, až dítě se naučí přistupovat ke svátostem samostatně.

Pamatujte, že žádný výchovný prostředek nedá vašemu dítěti to, co mu dává živý Kristus, přítomný v nejsvětější svátosti oltářní. Když dítě začalo chodit časně k sv. přijímání a zvyklo také na časté sv. přijímání, pak je v rukou nejlepšího Vychovatele a Ochránce.

ZÁVĚR.

V úzkém rámci tohoto dílka mohl jsem jen velmi stručně nastínit hlavní obrysy prvního, nejpotřebnějšího základu každé výchovy: náboženské výchovy v prvním sedmiletí. Někdo snad si řekne: je to ale těžký úkol, dítě opravdu zbožně vychovat. Těžký? Někdy snad, ale nikoli nemožný. A proto tím více dejte si na této odpovědné práci záležet. Zvláště vy, milé maminky, pamatujte, že máte značný vliv na náboženské utváření dítěte již před jeho zrozením. Proto zvláště tehdy hodně se modlívejte, obírejte se myšlenkami náboženskými, neboť již tehdy kladete první, nejhlubší základy náboženské výchovy svého budoucího dítěte. A když máte dítě již před sebou, pak ruku v ruce svorně, jedním směrem ať pracuje s vámi na tomto díle i váš manžel. Musí se táhnout za jeden provaz!

I kdyby se snad někdy stalo, že by svět strhl za sebou do kalu špatnosti i vaše dítě, ten dobrý základ, který jste mu dali již v nejútlejším věku, v něm zůstane a přijde chvíle, že se vaše dítě zase vzpamatuje. Státník Randolf říkával: „Stal bych se popíračem Boha, kdybych se nebyl upamatoval na svou maminku, jak brávala mé malé ručky v ruce své a učila mne se modlit.“ A spisovatel Klement Brentano píše: „Když jsem bloudil bez víry, vzpoměl jsem si, jak matka má, když jsem byl ještě malým chlapcem, za noci se nade mnou skláněla, modlila a činila mi křížek na čele. To byla jediná nitka, která mne zachránila.“